

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával. Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Simon József

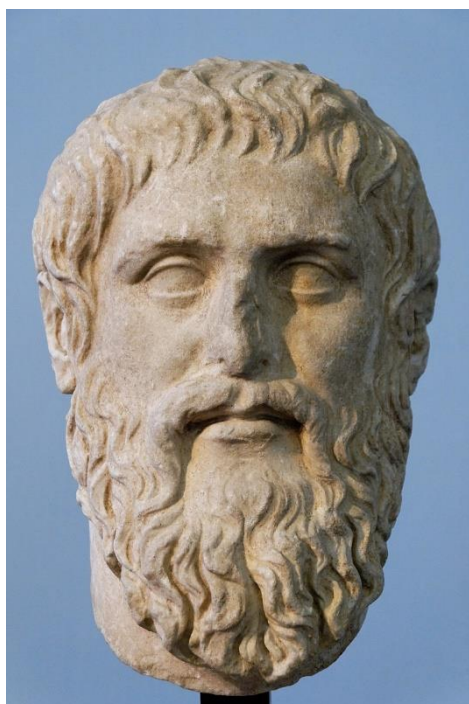
Metafizika

5.2 lecke – 25 perc

Az abszolútum problémája a klasszikus görög filozófiában

Platón és a *Parmenidész*-dialógus 1

A klasszikus ideatan

Platón Kr. e. 370 körül alkotott portréjának hellénizmuskori másolata
Centrale Montemartini, Róma

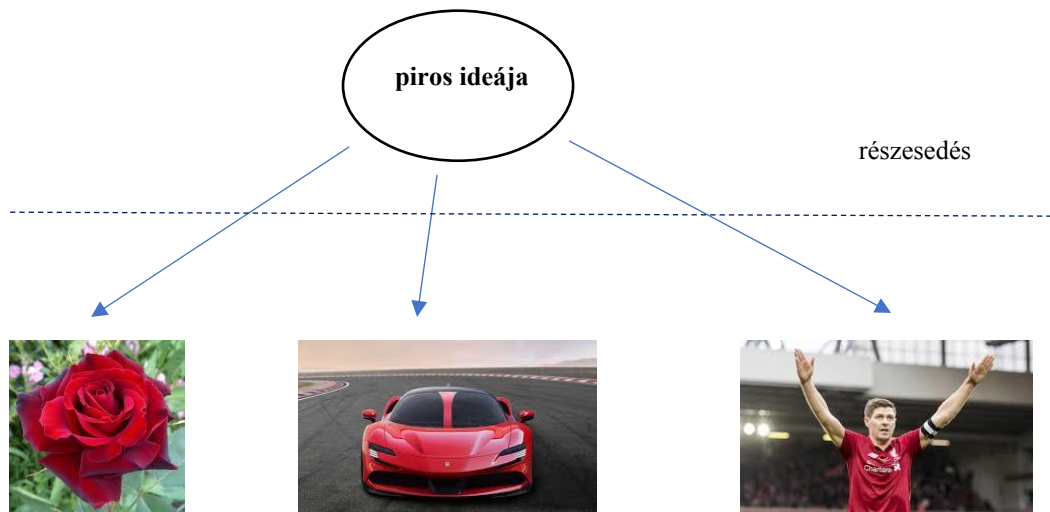
Annak megértése érdekében, hogy Platón (kb. Kr. e. 427-347) hogyan tematizálja a parmenidészi abszolútum problémáját, ismertetnünk kell Platón alkotói korszakainak bevett felosztását. Kisebb-nagyobb eltérések mellett Platón életművét három nagyobb korszakra szokás felosztani – a filozófiatörténészek általában elfogadják, hogy e három korszak tekintetében a szövegek keletkezésének *kronológiája* összhangban van Platón filozófiájának *elméleti fejlődésével*:

1. Korai vagy szókratikus dialógusok: ezeket etikai témák uralják, a későbbi ideatan úgy előlegeződik meg, mint az *etikai* univerzálék tana.
2. Középső korszak: a klasszikus ideatan megfogalmazása (*Állam*, *Phaidón*, *Phaidrosz*, stb.)
3. Kései korszak: (*Theaitétosz*, *A szofista*, *Az államférfi*, *Törvények* stb.)

A *Parmenidész* című dialógus a 2. és a 3. korszak határán áll; szerzője a 3. korszak más műveivel (főként *A szofista*-hoz) hasonlóan mintegy önmagát kritizálja, amennyiben a második korszak nagy műveiben megfogalmazott klasszikus ideatannal szembeni lehetséges kérdésvetéseket fogalmazza meg. E kritika – melyet Platón persze a rá jellemző irodalmi tudatosságból fakadóan igencsak összetett perspektívában vezet elő – alapvetően a parmenidészi filozófia felől éri az ideatant.

Klasszikus ideatan a 2. korszakban

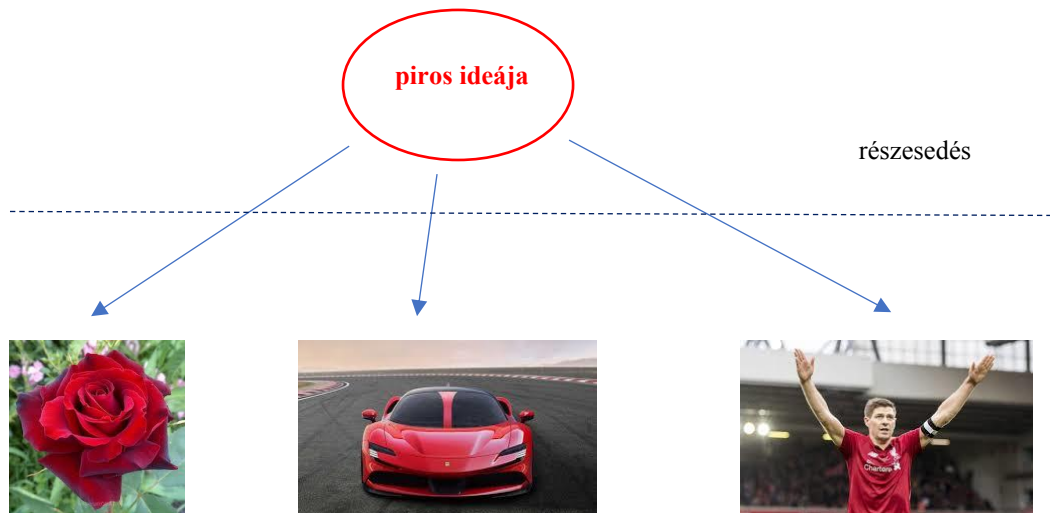
A platóni ideatan klasszikus megfogalmazása szerint az individuális dolgok azért rendelkeznek olyan sajátosságokkal, melyeket más egyedi dolgok is bírnak, mert az egy bizonyos sajátosságot bíró dolgok egy és ugyanazon ideában részesednek. A piros dolgok (rózsák, Ferrarik és Liverpool-mezek) részesednek a pirosság ideájában.

Platón úgy vélte, hogy a partikuláris dolgok időben léteznek, míg az univerzálék (=ideák=formák) időtlen entitások. Lételeméleti szempontból az ideák mint általános létezők a valódi értelemben vett paradigmaticus létezők: a részesedés temporális világának objektumai csak másodlagos értelemben létezők. Az ideák hordozzák az időbeli változásnak alávetett anyagi világ lényegstruktúráit. Az ideák változatlanok: tartalmuk nem függ a temporális megvalósulásuktól. Maguk az ideák is rendszerbe szerveződnek: az alsóbb rendű ideák részesednek a felsőbb rendűekből: az ideák felszálló ága a Legfőbb Jó ideájában ér véget, mely elsősorban nem az erkölcsi rend, hanem az egész univerzum + az ideák világának legfőbb ideája.

Metafizikai szempontból a klasszikus ideatan Platónjának egyik fő kérdése az, hogy miben rejlik az ideák ama képessége, hogy a bennük részesülő dolgok reprezentálják az adott sajátosság időtlen ideáját. Platón több helyen arról ír, hogy az ideák e metafizikai képességét az magyarázza, hogy az ideákat magukat is jellemzi valamiféle módon az a sajátosság, melynek ideái ők. Másként fogalmazva: A piros Ferrarikhöz hasonlóan a piros ideája maga is piros. Ismét másként: A piros rózsához hasonlóan a piros ideájáról is állítjuk, hogy piros.

A fenti ábrát így módosíthatjuk:

Azonban a Ferrarik és a piros ideája között nyilvánvaló különbség áll fenn:

A Ferrari **részeseül** a piros ideájában.
A Ferrari **[van]** piros.

A piros ideája **nem részeseül** a piros ideájában.
A piros ideája **[van]** piros.

1.

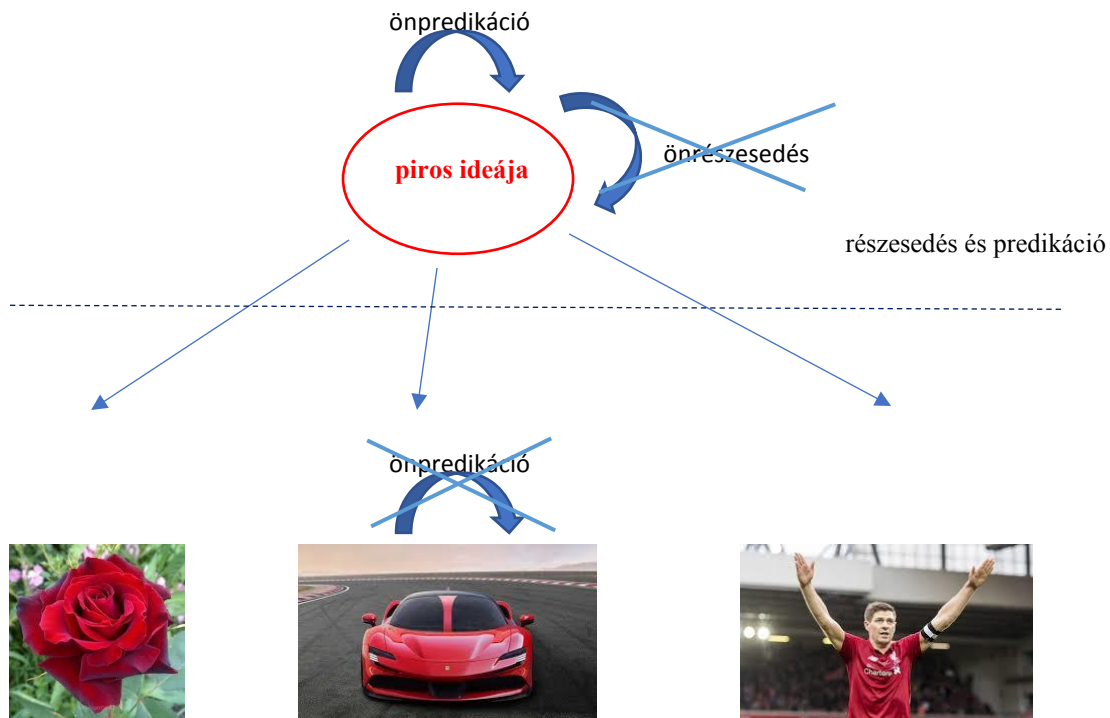
A Ferrari és a piros ideája megegyezik abban, hogy predikáljuk róluk a piros sajátosságát: ezt a létige ún. kopulatív használata fejezi ki. Ha a piros sajátosság fennáll egy objektumon, akkor az objektumot megjelölő szubjektum-termminushoz a predikátumot a kopulatív jelentésű létigével kapcsoljuk hozzá.

2.

Azonban amíg a Ferrari részeseedik a piros ideájában, addig a piros ideája nem részeseedik önmagában.

Amikor Platón az ideák ama képességét, hogy azok egyedi dolgokban istanciálódhatnak annak a számlájára írja, hogy maguk is rendelkeznek az általuk kifejezett adott sajátosságokkal, akkor egy **önpredikációs viszonyt** feltételez az ideával kapcsolatban. A piros ideájáról anélkül predikálhatjuk a piros sajátosságot, hogy részeseednie kellene benne. Platón elképzelése szerint ez a mozzanat rámutat a partikuláris-egyedi-időbeli és az univerzális entitások közötti különbségre is. Az egyedi dolgokról csak akkor állíthatunk egy sajátosságot, ha az részeseedik az adott sajátosság ideájában. Az univerzális entitás (=idea=forma) mintegy rendelkezik az önpredikáció belső mozzanatával: nem kell – és nem is szabad – a részeseednie az adott sajátosság ideájából: önmagából. Az ideák azonosságának pozitív mozzanata az önpredikáció, míg az önrészeseedés nem az.

Ennek értelmében így módosíthatjuk a fenti ábrát:

Kérdések:

1. Platón melyik alkotói korszakában fogalmazza meg az ideatan klasszikus alakját?
2. Hogyan magyarázza Platón ideatana azt, hogy különböző egyedi dolgok hasonló sajátosságokkal rendelkeznek?
3. Vajon Platón ideatana szerint milyen értelemben állítjuk-e a piros ideájáról azt, hogy piros?

Irodalom:

- Bene László: *Szókratész és Platón*, in: *Filozófia. Akadémiai kézikönyvek*, szerk. Boros Gábor, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007, 65-99.
- Silverman, Allan: *Plato's Middle Period Metaphysics and Epistemology*, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2014 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/plato-metaphysics/>.
- Vlastos, Gregory: *Self-Predication and Self-Participation in Plato's Later Period*, in: *Uő.: Platonic Studies*, Princeton University Press, 1973, 323-334.